



The Recognition of Privacy in the Hierarchy of Entry into Houses in Hot and Humid Climates: A Comparative Study of Houses in Bushehr, Iran, and Kota, Malaysia

Farshid Mesbah¹

Received: 2025-02-13, Accepted: 2025-08-05
DOI: 10.22034/rau.2025.2053360.1151

Abstract

Iranian architecture has historically placed a strong emphasis on privacy and seclusion. Maintaining privacy is important because humans always need peace and a sense of security in their private lives, and for their privacy to be respected by others. With the advent of Islam, by the recommendations of Quranic verses and narrations, emphasis has been placed on the issue of introversion and maintaining family privacy. Islamic beliefs, social relations, and a specific way of life are crucial factors in shaping home spaces, and on this basis, a sense of belonging to the home is established within them. In addition, social and cultural factors lead to the formation of functional spaces and the interior environment of the home; in fact, it can be said that privacy is more of an internal and innate element. The concept of privacy in Islam means separating private life from external interactions and also separating non-mahram men and women, which is done to ensure family security. On the other hand, considering the sixty percent Muslim population of Malaysia, the privacy of traditional houses in this country also has a distinct hierarchy. House design in Malaysia is designed with the social and cultural interactions of Malay communities in mind, and Malay houses are essentially cultural metaphors for the lifestyle of the people of that country. Culture, as a key factor in social sustainability, plays a significant role in shaping the home space. Among these, the role of religion in shaping cultures is profound and enduring. Therefore, examining the basic patterns of house design in areas with different religions also confirms this issue. This research aims to examine the layers of privacy at the entrance of traditional houses in both countries. The research method employed in this study is a descriptive-analytical approach, utilizing logical reasoning to analyze qualitative data. In this regard, the research is divided into two main parts. In the first part, we will extract the principles and rulings of privacy and confidentiality in Islam (based on verses and narrations) and the field of psychology, such as the hierarchy

1. Assistant Professor, Department of Architecture, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran.
Email: Farshid.mesbah@iau.ac.ir



of entrances and the layout of spaces for access by men, women, and guests in houses. The “grounded theory” approach, which is one of the “qualitative strategy” approaches, has been used. In the second part of the research, the “case study” strategy, which involves the description and analysis of individual houses, has been employed. Accordingly, the strategy considered in the context of library studies, concerning the documents of the Kutai house in the state of Sarawak, Malaysia, and field observations of traditional houses in the province of Bushehr, Iran, involves comparing the elements that create privacy. Considering the similar climates (hot and humid) in the selected samples, the issue of privacy is examined in them. This research aims to address the following question: What is the impact of privacy in traditional houses in Iran and Malaysia? 2- Despite the common religion in both countries, what are the differences in the privacy of the entrances of the houses? The results of this study demonstrate that privacy was designed in multiple layers to maintain the independence of individuals and spaces, and to provide mental and physical comfort for family members, which is fully consistent with Islamic sources. In both regions, a hierarchy of access existed in the form of public, semi-private, and private areas, but the degree of separation between areas differed. This research has primarily focused on the concept of privacy from an Islamic perspective in traditional houses in Bushehr, Iran, and Perak, Malaysia. Just as men and women observe the Islamic hijab in different ways with modest clothing, the house also has the same privacy in different ways to create visual and auditory privacy within its structure. Different cultures have different solutions for creating privacy in their residential spaces. Just as in Bushehr, houses have a hierarchy of access (eighths, corridors, level differences), and each space has a specific area based on its function, Malaysian houses are no exception to this rule, and the spaces of the house have public and private areas; according to the type of family needs (livelihood, type of social relations, climatic needs), the function of the rooms is generally flexible and has multiple functions that are separated by creating specific boundaries and limits; therefore, Malaysian houses, while having transparency between their inside and outside, have mechanisms to create privacy and demarcate their functions. Ultimately, it can be demonstrated that the entrance hierarchy in both regions aims to maintain privacy by their respective cultures and religions. From the studies, it can be concluded that the main motivation for designing traditional housing is higher than creating shelter based on the type of spaces and meeting functional needs. Rather, the main motivation, in addition to responding to physical needs, is to express the meanings hidden in human religion and belief. Privacy in Bushehr houses in Iran is more physical and tangible, whereas in Malaysian houses, it is more perceptual and mental.

Keywords: Privacy, Traditional Houses, Entrance, Bushehr, Malaysia

بازشناسی مفهوم حریم در سلسله‌مراتب ورود به خانه در اقلیم گرم و مرطوب (بررسی تطبیقی خانه‌های بوشهر ایران و کوتای مالزی)

فرشید مصباح^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳-۱۱-۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴-۰۵-۱۴

DOI: 10.22034/rau.2025.2053360.1151

چکیده

مفهوم حریم در اسلام به معنای جداسازی زندگی خصوصی از تعاملات بیرونی و نیز جداسازی زنان و مردان نامحرم است که باهدف تأمین امنیت خانواده صورت می‌گیرد. حفظ حریم از آن جهت حائز اهمیت بوده که انسان‌ها همواره نیازمند آرامش و احساس امنیت در زندگی خصوصی خود و محترم شمرده شدن حریم خویش از جانب دیگران هستند. با توجه به جمعیت شصت درصدی مسلمانان مالزی، موضوع حریم زندگی خصوصی در خانه‌های سنتی این کشور نیز حائز اهمیت است. این پژوهش بر آن است تا لایه‌های محرمیت در ورودی خانه‌های سنتی هر دو کشور را بررسی نماید. روش تحقیق این پژوهش توصیفی تحلیلی با استدلال منطقی داده‌های کیفی است. در این راستا با توجه به نزدیکی شرایط دینی و فرهنگی در کشور ایران و مالزی، به کمک مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی، مدارک خانه‌های دو کشور در مناطق بوشهر ایران و پراگ مالزی، مورد ارزیابی قرار گرفت. در این راه عناصر ایجادکننده محرمیت از مفاهیم دینی (قرآن و احادیث) و حوزه روان‌شناسی از قبیل سلسله‌مراتب ورودی و جانمایی فضاها جهت دسترسی مرد، زن و مهمان، در خانه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که محرمیت در لایه‌های مختلف در جهت حفظ استقلال افراد و فضاها و تأمین آسایش روحی و جسمی اعضا خانواده طراحی می‌شده که کاملاً با منابع اسلامی مطابقت دارد. در هر دو منطقه سلسله‌مراتب دسترسی به صورت عرصه‌های عمومی، نیمه‌خصوصی و خصوصی وجود داشته؛ ولی میزان تفکیک عرصه‌ها با یکدیگر تفاوت دارد. حریم در خانه‌های بوشهر در ایران بیشتر ماهیت کالبدی و فیزیکی داشته و در خانه‌های مالزی بیشتر ماهیت ادراکی و ذهنی دارند.

کلیدواژه‌ها: محرمیت، خانه‌های سنتی، ورودی، بوشهر، مالزی

۱. استادیار، گروه معماری، واحد بین‌المللی اروند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران (نویسنده مسئول).



۱. مقدمه

ذاتی این دو محیط است (Newell, 1995: 87). در این بین جامعه‌شناسان از حریم خصوصی به عنوان مرزی بین شخص، دیگران و محیط یاد می‌کنند که در آن انسان‌ها قادرند مرزهای خود محدود کرده و یا توسعه دهند (Fahey, 1995: 687). در کشور مالزی نیز بر اساس مطالعاتی که دابی و اسماعیل انجام داده‌اند، طراحی خانه با توجه به تعاملات اجتماعی و فرهنگی جوامع مالایی طراحی شده است. به گفته دابی در اصل خانه‌های مالایی استعاره‌های فرهنگی از سبک زندگی مردم مالزی هست (Ismail, 2005; Dobby, 1942) علاوه بر این تاج‌الدین محمد راسدی و همکاران، اعلام کردند که عوامل اجتماعی و فرهنگی منجر به شکل دادن به فضاهای کاربردی و محیط داخلی خانه می‌شود (Rasdi, 2005). از نظر هاشم و همکاران، اعتقادات اسلامی، روابط اجتماعی و شیوه خاص زندگی عوامل مهم در تشکیل دادن فضاهای خانه هستند (Hashim, Harlina, 2009). این پژوهش در پی بازشناسی جلوه حریمیت در خانه‌های سنتی ایران و مالزی و نیز به دنبال کشف تفاوت‌ها و شباهت‌ها در سلسله‌مراتب حریم ورودی خانه‌ها با وجود دین مشترک در آن‌هاست. پس با احتساب اهمیت دین در خصوص حفظ حریم در زندگی خصوصی و اجتماعی، در ادامه به بررسی مفهوم حریمیت در آیات و روایات و بازتاب آن در خانه می‌پردازیم.

۲. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و از نظر ماهیت کیفی است. شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای (بررسی کتب، مقالات معتبر علمی، پایان‌نامه‌ها)، اسنادی (نقشه‌ها و گزارش‌های نمونه‌ها) و میدانی است. نحوه انجام کار به دو بخش عمده تقسیم می‌گردد. در بخش اول به استخراج مبانی و احکام حریم و حریمیت در اسلام (بر اساس آیات و روایات) می‌پردازیم که از رویکرد «نظریهٔ زمینه‌ای» که از رویکردهای «راهبرد کیفی» است استفاده شده است. در بخش دوم پژوهش، از راهبرد «پژوهش موردی» که بر مبنای توصیف و تحلیل خانه‌ها استوار است، استفاده شده است. بر این اساس تدبیر در نظر گرفته شده در بستر مطالعات کتابخانه‌ای و رجوع به مدارک خانه کوتای در ایالت پراگ مالزی و مشاهدات میدانی خانه‌های سنتی در استان بوشهر ایران در جهت مقایسه تطبیقی عناصر ایجادکننده حریمیت است. با توجه به اقلیم‌های مشابه (گرم و مرطوب) در

معماری ایران از دیرباز حتی از دوران قبل از اسلام در بناهایی مانند تخت جمشید یا کاخ آپادانا و همچنین کاخ آشور (دارای حیاط مرکزی) به حفظ حریم‌ها توجه ویژه‌ای داشته است. با ورود اسلام با توجه به توصیه‌های آیات قرآنی و روایات بر مسئلهٔ درون‌گرایی و حفظ حریم خانواده تأکید شده است. اعتقادات اسلامی، روابط اجتماعی و شیوه خاص زندگی عوامل مهم در تشکیل دادن فضاهای خانه هستند، بر این اساس احساس تعلق به خانه در آنها به وجود می‌آید. علاوه بر این عوامل اجتماعی و فرهنگی منجر به شکل دادن به فضاهای کاربردی و محیط داخلی خانه می‌شود. در واقع می‌توان گفت که حریمیت بیشتر عنصری درونی و فطری است. به گفته گرابار^۱، اسلام پس از ورود به ایران با توجه به اینکه مسئله حریمیت در معماری ایرانی وجود داشت و آن را هم سو با جهان بینی خود دید، آن را تقویت کرد (گرابار، ۱۳۷۹). تعالیم اسلام رفتار مناسب مسلمانان را توصیف می‌کند و نظام ارتباطی خانه باید نمادی از الگوهای رفتاری شریعت هر مسلمان و مناسب این کارکرد باشد؛ فرهنگی که تکریم مهمان و رعایت حریم خصوصی را در جامعه ترویج می‌کند، تأثیر عمده‌ای روی معماری ایرانی و به خصوص معماری خانه دارد. دین اسلام در پی ایجاد راهکارهایی جهت زندگی بهتر و سعادت‌مندتر انسان است و به وجود مسئله حریمیت و حریم در خانه انسان تأکید می‌کند و آن را لازمه رسیدن به آرامش و امنیت می‌داند. بر اساس تفسیر آلتمن^۲ از حریمیت (حریم خصوصی)، این مفهوم به عنوان انتخابی است که یک فرد نسبت به دسترسی دیگران به خود انجام می‌دهد (Altman, 198: 337). فرهنگ، به عنوان عاملی مؤثر در پایداری اجتماعی، نقش مهمی را در فرایند شکل‌گیری خانه بازی می‌کند. در این میان جایگاه دین در شکل‌گیری فرهنگ‌ها، جایگاهی متعالی و مؤثر است. راپاپورت معتقد است: «خانه بیش از آنکه ساختاری کالبدی باشد، نهادی است با عملکردی چندبُعدی متأثر از اجتماع، فرهنگ، آئین مذهبی، اقتصاد و اوضاع محیطی، و از آنجا که ساخت «خانه» خود امری فرهنگی است، شکل و سازمان آن نیز متأثر از فرهنگی است که خانه محصول آن است (Rapoport, 1969: 46). از سوی دیگر می‌توان حریمیت را به عنوان جداسازی موقت انسان‌ها از محیط عمومی به واسطهٔ مقررات مالکیت نامید. تغییر شرایط انسان‌ها در فضاهای عمومی و خصوصی به دلیل تمایز

«کنترل شخص بر دسترسی دیگران به او یا به گروهش». تعریف دو بخش مهم دارد؛ اولین بخش اینکه، حریم را به معنی توانایی کناره گرفتن یا جدا کردن خود از دیگران تعریف می‌کند. بعد مهم دیگر توانایی خصوصی ساختن فضاها برای عرضه اطلاعاتی درباره خودشان است (الماسی فر، ۱۳۹۱: ۹).

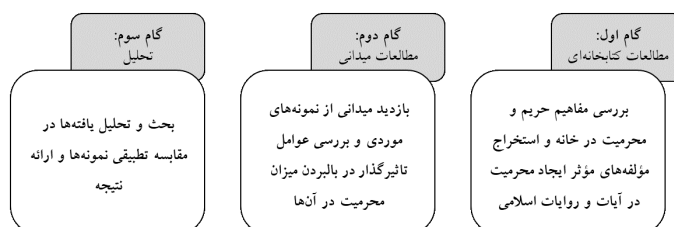
۴. بازتاب حریمت خانه در دین اسلام

خانه‌های ایرانی عموماً به موضوع رعایت حریم خصوصی در کنار تکریم مهمان توجه داشته‌اند و برای انجام آن، هم از الگوی تداخل قلمرو در فضای واحد هم از الگوی مجزا نمودن مکان آنها استفاده نمودند. در نتیجه، انواع معینی از فرم ساختمان‌ها و چیدمان داخلی آنها به‌طور گسترده تکرار شده است. این الگوها در تعدادی دیگر از کشورهای اسلامی نیز که با موضوع حریم و مهمان‌نوازی روبه‌رو هستند وجود دارد. در ایران پس از پذیرش اسلام به‌روشنی می‌توان فهمید که موضوع رابطه زن و مرد مهم‌ترین اصل شکل‌دهنده و تعریف‌کننده حریم‌ها در خانه و خارج از آن بوده است (معماریان، ۱۳۷۳: ۴۲). مفهوم حریمت و حریم در اسلام به معنای جداسازی زندگی خصوصی از تعاملات بیرونی و نیز جداسازی زنان و مردان نامحرم است که باهدف تأمین امنیت خانواده صورت می‌گیرد. به این معنا که اسلام روابط آزاد بین زن و مرد را فقط در قالب ارتباط محارم مجاز می‌داند. از منظر اسلام خانه به عنوان پناهگاهی امن و سرپناهی خصوصی بوده که بهترین محل برای لذت بردن، نیل به آرامش و آسودگی از جهان خارج است. مفهوم حریم خصوصی از زوایای مختلف حریمت بصری، شنیداری، بویایی و دسترسی قابل ارزیابی است (نبری فلاح، خلیلی، تاج‌الدین محمد رسدی، ۱۳۹۲: ۲-۳). براین اساس معماری خانه باید به‌گونه‌ای باشد که اساس طراحی پلان، فضا، حجم و موقعیت قرارگیری آن باید دربرگیرنده نیازهای حریمتی خانواده باشد.

نمونه‌های انتخاب‌شده به بررسی موضوع حریمت و حریم در آنها پرداخته می‌شود. (تصویر ۱)

۳. حریم و حریمت در خانه

خانه، توأم با معنای سکینه و آرامش است. خانه «قرارگاه» ماست و جایی است که در آن باید احساس آرامش کنیم. اگر آسایش راحتی جسم است، آرامش، راحتی جان است. حس آرامشی که با برگشت به خانه به ما دست می‌دهد، به‌نوعی حس از تاریکی به روشنایی آمدن است. این احساس که ما در جای خودمانیم، حسی است که تنها در خانه‌مان به ما دست می‌دهد و از این رو است که می‌گوییم: «هیچ کجا خانه خودمان نمی‌شود» (بهشتی، ۱۳۹۵: ۲۳۸). در ادامه واژه حریم و حریمت را در فرهنگ لغات گوناگون مورد بررسی قرار می‌دهیم. واژه حریمت از ریشه عربی حَرَم گرفته‌شده و در لغت‌نامه دهخدا به‌صورت مقابل تعبیر شده است؛ حریمت: محرم بودن، محرمی، رازداری، خویشی. حریم: بازداشتن از... چیزی که آن را حمایت کنند، پیرامون، گرداگرد (فرهنگ دهخدا، ۱۳۷۷: ۲۰۳۷۹). در فرهنگ معین^۴ چنین آمده است؛ حریمت به معنای محرم بودن و حریم به معنای پیرامون و گرداگرد خانه، مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد (دایرةالمعارف فارسی، ۱۳۸۷: معین). معادل حریمت در لغت‌نامه لانگمن^۵، «Confidenti-ality» است به معنی «موقعیتی که شما به کسی اعتماد می‌کنید که رازتان را به کسی نگوید» است (Richards, 2013). حریم در لغت به معنی پیرامون، گرداگرد خانه، مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد، معرفی می‌گردد. حریم فقط در همسایگی‌ها مصداق نمی‌یابد، بلکه می‌توان جوهر آن را در روابط اجتماعی از قبیل نحوه همزیستی مرد و زن، در تنظیم فضای خانه، در تقسیم فضای شهر، در لباس پوشیدن، در عفت کلام، در تعاریف و تواضع جست‌وجو نمود. آئمن حریم را چنین تعریف می‌کند:



تصویر ۱. فرایند انجام پژوهش.



جدول ۱. آیات مربوط به حریمیت
(برگرفته از مومنی، ۱۳۹۴: ص ۲۰-۲۱).

ردیف	آیات	توضیحات آیات از زبان بزرگان دین
۱	(سوره نور) آیه ۳۱	استراق سمع را موضوعی مضموم شمرده است.
۲	(سوره نور) آیه ۵۸ تا ۶۰	ایجاد حریم مخصوصی اتاق‌های خواب و جداسازی آنها از دیگر فضاهای خانه.
۳	(سوره نور) آیات ۲۷ و ۲۸	اشاره به چگونگی و اجازه ورود به خانه (مهم دانستن حریم خانه و تأکید بر حریمیت آن).
۴	(سوره اسرا) آیات ۲۳ و ۲۴	یادآوری نکاتی در مورد حرمت و رفتار و گفتار افراد خانه که با یکدیگر زندگی می‌کنند.
۵	(سوره مبارکه حجرات) آیه ۱۱۳	تجسس را ممنوع دانسته و اشاره به وجود حریم شنیداری برای افراد دارد.

جدول ۲. روایات مربوط به حریمیت (مصباح، ۱۳۹۵).

ردیف	روایات	توضیحات آیات از زبان بزرگان دین
۱	پیامبر اسلام (ص): هر کس به مکالمات دیگران درحالی که آنها مایل نیستند؛ گوش فرا دهد؛ در روز قیامت به گوش وی سرب گذاخته ریخته می‌شود.	مضموم شمردن استراق سمع (تأکید بر قائل بودن حریم برای دیگران)
۲	سخن پیامبر اکرم، امام محمدباقر و امام موسی کاظم ^{۱۲}	تفکیک فضای خواب پسر و دختر، تفکیک فضای خواب فرزندان و پدر و مادر.
۳	پیامبر اسلام (ص): آداب ورود به خانه «برای ورود به خانه باید سه مرتبه اجازه بگیرد؛ اگر به شما اجازه ورود به خانه را داده شد وارد شوید، در غیر این صورت بازگردید».	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه. در نظر گرفتن فضاهایی برای زنان. در اهمیت اذن و رعایت حریم خلوت اعضا دیگر خانواده.
۴	کلام امیرالمؤمنین (ع) در نهج البلاغه ^{۱۳}	حریمیت باید درون خانه برقرار باشد و اینکه زنان را در بخش‌هایی از خانه که مشرف به بیرون است رانهی کرده است.

جدول ۳. عوامل ایجادکننده حریمیت در خانه، مصباح، ۱۳۹۵.

موضوع	کارکرد
فضاهای ورودی خانه دارای حریمیت دیداری و شنیداری هستند	۱. قرارگیری دیوارهای مرتفع در اطراف بنا؛ ۲. کمتر شدن ارتفاع دالان نسبت به هشتی؛ ۳. عدم وجود پنجره در نمای بیرونی؛ ۴. عقب‌نشینی در ورودی نسبت به کوچه؛ ۵. استفاده از مصالح عایق صدا و ضخامت زیاد در جدارهای اطراف بنا؛ ۶. وجود دیوارهای بسیار ضخیم در اطراف هشتی و محل ورودی
حریمیت دیداری و شنیداری در حیاط خانه	۱. با استفاده از دیوارهای مرتفع در اطراف و طبقه دوم بنا جهت منع دید خانه‌های همسایه به حیاط
حریمیت دیداری و شنیداری در اتاق‌ها	۱. قرارگیری در ورودی اتاق‌ها در فضای تقسیمی عمود بر محور اصلی حیاط؛ ۲. استفاده از پنجره‌های بزرگ‌تر و بیشتر در شاه‌نشین و پنجره‌های کوچک‌تر در سهدری و پنج‌دری‌ها؛ ۳. تورفتگی پنجره‌های سهدری و پنج‌دری نسبت به نما؛ ۴. تعریف پیش فضاهای ورودی و ایوان در جلوی اتاق‌ها؛ ۵. ترکیب کردن اتاق سهدری و پستو و تفکیک آنها توسط درهای بین اتاق‌ها؛ ۶. عدم وجود گشودگی در اتاق پستو؛ ۷. قرارگیری اتاق پستوی چسبیده به دیواره بیرونی بنا؛ ۸. استفاده از سلسله‌مراتب فضایی در پیش ورودی تمامی اتاق‌ها

در «جدول‌های ۱ و ۲» به برخی از آیات و روایات در این زمینه می‌پردازیم.

گرچه سابقه رعایت اصل حریمیت در ایران به خانه‌های حیاط داری که قدمتی حدود شش‌هزارساله دارند و به صورت حیاط مرکزی و درون‌گرا هستند می‌رسد (معماریان، ۱۳۷۳: ۱۶)، ولی اوج شکوفایی حریمیت در معماری اسلامی است. از عوامل تأمین‌کننده حریمیت می‌توان به جانمایی در ورودی، ارتفاع و ارتباط پنجره‌ها و بازشوها، ارتفاع دیوارها و پرده‌ها اشاره کرده‌اند. در ورودی در این میان یکی از عناصر بااهمیت است. ورودی بایستی به صورت ویژه‌ای مکان‌یابی شده تا از هرگونه هدایت مستقیم نگاه نامحرمان به داخل جلوگیری شود. وجود دو کوبه مجزا برای ورود زن و مرد و ایجاد دالان نیز در این راستا است. باوجوداینکه ماهیت وجود پنجره، بهره‌مندی از نور طبیعی، هوای سالم، مناظر زیبا، دیدن محیط همسایگی و کنترل پیرامون خانه است؛ ارتفاع پنجره در طبقات همکف و اول می‌بایست بالاتر از ارتفاع چشم بوده تا حریمیت بصری فضای داخل این طبقات حفظ شود. در «جدول ۳» نیز می‌توان این مشخصات را با نمود کارکردی در خانه اسلامی مورد بحث قرارداد.

۵. معماری و بافت مسکونی بوشهر

خانه‌های تاریخی در شهرهای قدیمی ایران، گویای شیوه زندگی و تفکر ساکنان خود در زمان‌های مختلف بوده و کالبد آنها میراثی ارزشمند برای ماست. خانه‌های سنتی در بافت شهری بوشهر نیز نمونه‌ای موفق از تلاش انسان برای ایجاد آسایش مادی و معنوی است. بافت قدیم این شهر با ویژگی‌هایی نظیر: کوچه‌های باریک، دیوارهای بلند، بالکن‌های پیش آمده، و جهت‌گیری به سمت دریا و همچنین ارتفاع هماهنگ بناها،

جدول ۴. عوامل مهم در شکل‌گیری خانه‌های سنتی بوشهر (اقتباس از هدایت و طباطبائیان، ۱۳۹۴).

عوامل اصلی	عوامل فرعی	ویژگی معماری
خصوصیات اقلیمی	نور شدید خورشید، رطوبت بالا، گرمای شدید	- حیاط مرکزی، کوچه‌های باریک و سایه‌دار، رنگ روشن جدارها، کشیدگی عمودی پنجره‌ها، وجود شناشیرها، ایوان‌ها و تابش بندهای چوبی. - جدایی بنا از زمین، قرار دادن فضاهای زیست (اصلی) در تراز بالاتر، تعبیه پنجره دو طرف بنا، استفاده از سنگ‌های متخلخل دریایی، چوب ساج. - جهت‌گیری رو به دریا جهت کوران هوای بهتر، ایوان‌های عریض، استفاده از بام و طارمه.
خصوصیات فرهنگی	اعتقادات دسترسی، ایجاد حریم	شکل‌گیری حیاط مرکزی، عدم وجود پنجره در همکف، ایجاد جان‌پناه بلند و مشبک، طراحی هشتی و دالان، استفاده از پرده‌های کرکره‌ای.
امنیت	حضور و تهاجم بیگانه	- استفاده از ایوان و پشت‌بام. - باز کردن در بین اتاق‌ها جهت یکپارچگی و بزرگ‌تر شدن فضا. - طراحی سه‌دردی، پنج‌دردی و مجلسی.
		ساخت دیوارهای بلند، عدم تعبیه بازشوی بزرگ به‌غیراز ورودی در همکف.

ورودی خانه با کاهش ارتفاع فضاها یا افزایش ارتفاع کف، میزان محرمیت فضاها را بیشتر می‌کند.

ت. **سلسله‌مراتب:** سلسله‌مراتب محرمیت در خانه با تعبیر سلسله‌مراتب حضور شناخته می‌شود (وثیق و پشتونی زاده ۱۳۸۸: ۵۶)؛ بنابراین این اصل، قلمروهای مختلفی را در محیط زندگی از عمومی تا خصوصی تعریف و تبیین می‌کند. از جمله فضاهایی عمومی و خصوصی در خانه می‌توان به سه‌دردی (اتاق خصوصی برای اعضای خانواده) و پنج‌دردی (اتاق عمومی جهت مهمان) اشاره کرد.

ث. **ورودی خانه:** در ساختمان‌های بوشهر معمولاً ورودی با یک چرخش فضای بیرونی را به داخل خانه ارتباط می‌دهد و

تکرار بازشوهای مشابه، حیاط مرکزی، سایه‌بان‌های کرکره‌ای و شناشیرهای چوبی در زمینه روشن نماهای شهری سیما و کالبدی با برون‌گرایی اقلیمی و درون‌گرایی فرهنگی و زیستی را خلق کرده است (هدایت و طباطبائیان، ۱۳۹۴). در این منطقه در میان شرجی و گرمای خورشید خانه‌هایی با رنگ روشن و بسته به وضعیت معیشت مالک، از یک تا چهار طبقه ارتفاع داشتند. زیست در خانه‌های این شهر در سه فضای باز، نیمه‌باز و بسته جریان داشته و باعث وجود آمدن سلسله‌مراتب و حریم نیز شده است. شکل‌گیری خانه‌های سنتی بوشهر متأثر از عوامل اقلیمی و محیطی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و عوامل خارجی بوده که در «جدول ۴» نشان داده شده است.

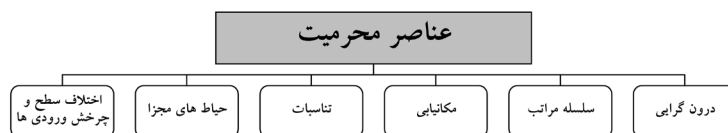
۶. عوامل ایجاد محرمیت در خانه‌های بوشهر

یافته‌های حاصل از تحلیل اطلاعات گردآوری شده، نشان می‌دهند که اعتقادات اسلامی، معیارهای فرهنگی، سبک زندگی خانواده، الگوی روابط اجتماعی و معیارهای رفتاری ایرانیان اصول مهم و مؤثر در شکل‌گیری محرمیت در خانه‌های سنتی ایران بوده است (غلامزاده، ۱۳۹۲). در ادامه به بررسی عناصر محرمیت در خانه‌های بومی بوشهر می‌پردازیم. (تصویر ۱)

الف. اصل درون‌گرایی: اگر درون‌گرایی را در خانه جست‌وجو کنیم؛ به دو ویژگی بارز می‌رسیم: یکی نداشتن ارتباط بصری مستقیم فضای داخل با بیرون و دیگری اصل به‌وجودآمدن فضاهایی که توسط حیاط سازمان‌دهی می‌شوند.

ب. مکان‌یابی: بدین‌صورت که فضاهای خصوصی خانه (محل حضور محارم) در قسمت‌هایی از پلان قرار گیرند که از دید مستقیم افراد غریبه و مهمانانی که به داخل خانه راه می‌یابند؛ مصون بماند. ورودی خانه با توجه به درون‌گرایی کامل آنها در محل‌هایی ساخته شده است که هیچ‌گونه ارتباط مستقیم بصری با درون خانه به وجود نیاید (فرخ یار، ۱۳۹۰).

پ. اصل تناسبات: تناسبات از طریق کاهش و یا افزایش ارتفاع فضاها و یا ابعاد آن، می‌تواند محرمیت فضا را بیشتر و یا کمتر نماید. معمار در این خانه‌ها با عبور از سلسله‌مراتب فضایی



تصویر ۲. ابزارهای اصلی محرمیت ساز در خانه‌های سنتی بوشهر.



در نتیجه دید بصری خارج به داخل خانه قطع می‌شود. هشتی اولین فضا از خانه ایرانی است که با بیرون ارتباط دارد و برای ایجاد مکث، محل انتظار و تقسیم فضایی است.

ج. حیاط یا میان‌سرا: عنصر حیاط و خانه‌های حیاط‌دار به دلیل اینکه با اصول اسلامی هیچ تضادی نداشت و طرحی بود که می‌توانست میزان بالایی از محرمیت را که در روش زندگی مسلمانان مطرح است تأمین نماید به عنوان الگو و مدلی در خانه‌های اسلامی پذیرفته شد و باقی ماند (باقری، ۱۳۹۳: ۱۵۳). حیاط یا میان‌سرا بر اساس نیازهای مادی و معنوی و رعایت سلسله‌مراتب عرصه‌های خصوصی و عمومی درون و بیرون خانه شکل گرفته است. ابعاد این حیاط‌ها، بزرگ نیست و دلیل این امر ایجاد حداکثر سایه در آن است، دوم اینکه معمولاً دورتادور حیاط مرکزی رواقی قرار دارد که وسط این حیاط و بنا است. باغچه، حوض آب و چاه از عناصر حیاط هستند.

در «جدول ۵» زیر عناصر محرمیت ساز خانه‌های بوشهر نشان داده شده است.

در خانه‌های سنتی بوشهر ورود به بنا و سلسله‌مراتب دسترسی به دو گونه کلی تقسیم می‌شود:

گونه اول: ورود به بنا از طریق یکی از گوشه‌ها صورت می‌گیرد. قرارگیری ورودی در گوشه، اولین قدم برای جلوگیری از دید مستقیم به داخل بنا و تأکید بر محرمیت داخل خانه است. در این خانه‌ها به دلیل اینکه در چهار وجه حیاط، فضاهای خانه گرد هم آمده‌اند کمترین دید به داخل بنا از گوشه پلان صورت می‌گیرد (ناصری، ۱۳۹۵: ۸۳).

الف- خانه با دو هشتی پشت‌سرهم: ورود به این خانه‌ها ابتدا با عبور از یک هشتی بزرگ و پس از آن، هشتی کوچک‌تری صورت می‌گیرد. تفکیک این دو فضا به صورت اختلاف سطح با چند پله، با دری که بین مرز این دو قرار دارد، با تغییر مسیر گردش (تغییر زاویه هشتی‌ها نسبت به هم) و با ترکیبی از آنها است.

ب- خانه با هشتی، دالان و رواق: سلسله‌مراتب ورود به این خانه‌ها به این ترتیب است که ابتدا یک فضای هشتی وجود دارد و بعد از آن دالان قرار می‌گیرد. حریم فضای هشتی و دالان نیز با ترفندهای مختلفی از جمله اختلاف سطح و چرخش زاویه این فضاها نسبت به هم مشخص می‌شود.

گونه دوم: ورودی در این نوع، بر روی یکی از اضلاع بنا قرار می‌گیرد. در این خانه‌ها سلسله‌مراتب ورود نسبت به نوع اول کم‌رنگ‌تر است؛ گویی ساکنان این بناها به حداقل تفکیک بین

عرصه‌های عمومی و خصوصی بسنده کرده‌اند و تنها هدف آنها عدم دید به فضاهای اصلی خانه بوده است (ناصری، ۱۳۹۵: ۸۶). با توجه به ماهیت پژوهش، خانه‌ها از دسته اول انتخاب شده‌اند و در «جدول ۶» برای چهار نمونه آورده شده است.

۷. معماری خانه‌های بومی مالزی^{۱۴}

خانه‌های بومی مالزی به‌طور جدایی‌ناپذیری در ارتباط با ارزش‌ها و سنت‌های بومی و هماهنگی بین معماری، مردم و محیط‌زیست است. آنها به‌طور کلی از چوب، کاه‌گل، بامبو، درخت فوفل^{۱۵} و انواع مصالح بومی دیگر بهره می‌برند. جهت محافظت ساکنان از سیل ناشی از بارش زیاد، طبق همکف بالاتر از سطح زمین ساخته شده است. در نهایت تزیینات بخش جدایی‌ناپذیر خانه مالایی^{۱۶} است (Abidin, 1981: 22).

۱.۷. عملکرد فضاهای خانه

الف. انجونگ^{۱۷}: دسترسی ورودی اصلی خانه از طریق پله ایست که به یک ایوان مسقف به نام انجونگ راه می‌یابد. انجونگ به عنوان فضای بازی است که برای استراحت خانواده اختصاص داده شده و همچنین عملکردی جهت استقبال از مهمانان ناآشنا را بر عهده دارد (Yuan, 1991; Ismail, 2005):

ب. سرامبی گاتونگ^{۱۸}: یک فضای عملکردی به صورت خطی و طولانی است که عمدتاً به پذیرایی از مهمانان اختصاص می‌یابد. این فضا در بردارند بازشوهای کوچک جهت هدایت جریان هوا بوده و در عین حال دید و نمایی زیبا را برای ساکنان فراهم می‌کند (Yuan, 1991; Hassan, Ramli, 2010):

پ. ایبو رو ماه^{۱۹}: فضای اصلی خانه است که چند عملکردی است (فعالیت‌هایی از قبیل گپ خانوادگی، خواب، نیاپیش و بسیاری از عملکردهای دیگر). تراز این فضا در میان تمام فضاهای خانه بالاتر است و نقش اصلی در سازمان‌دهی فضاهای خانه دارد (Yuan, 2001):

ت. تنگا رو ماه^{۲۰}: تنگه رو ماه به عنوان یک فضای میانی است. این فضا به عنوان یک فضای ارتباطی بین بخش اصلی خانه و آشپزخانه عمل می‌کند (Ismail, 2005):

ث. داپور رو ماه^{۲۱}: به عنوان بخش پشتی خانه بعد از سالنگ قرار دارد. این فضا به عنوان آشپزخانه معرفی شده که به زن خانه اختصاص یافته است. فعالیت‌هایی مختلفی از قبیل پخت‌وپز،

جدول ۵. عناصر ایجادکننده حریم در خانه‌های بوشهر.

خانه گلشن	خانه بهزاد	خانه مهربان	خانه طبیب	ورودی‌ها
				هشتی
	-		-	دالان
-		-		هشتی دوم
				حیاط مرکزی

اصلی و آشپزخانه است که آنها را به هم وصل می‌کند (Ismail, 2005). همچنین این فضا جهت ایجاد آسایش حرارتی و تقویت روشنایی کاربرد دارد. در «تصویرهای ۳ و ۴» بخش‌های مختلف خانه مالایی نشان داده شده‌اند.

۸. محرمیت در خانه‌های مالزی

در ادامه به بررسی دو نمونه خانه کوتای^{۲۶} با نام‌های «توک سدرا بونگسو^{۲۷}» (TSB) و «کولوب ساماه^{۲۸}» (KSH) در ایالت پراک^{۲۹} می‌پردازیم. (تصویر ۴)

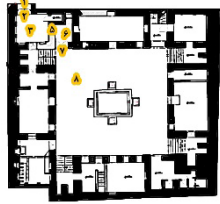
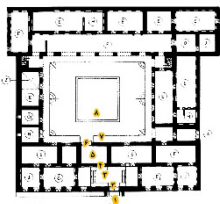


شست‌وشو و آماده‌سازی مواد غذایی صورت می‌پذیرد درحالی‌که سطح آن در پایین‌ترین ارتفاع قرار دارد (Abidin, 1991; Yuan, 1981).

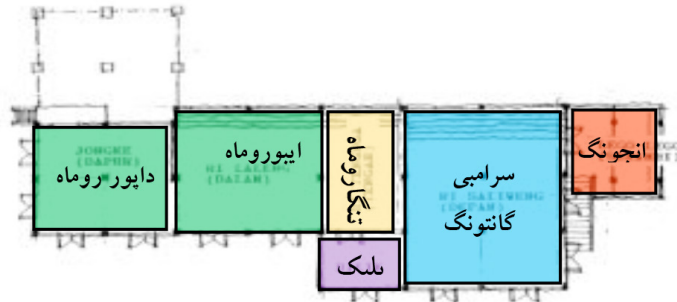
ج. بلیک^{۲۲}: یک فضای عمومی به نام «بلیک» که به معنی اتاق است در خانه‌های مالایی وجود دارد. در ضمن فضاهای خارجی خانه کارکردهای دیگری داشته از جمله «جامبان^{۲۳}» به معنی توالت و «بنگسال^{۲۴}» به معنی کپر (آلونک) است (Abidin, 1981).

چ. سلانگ^{۲۵}: به عنوان فضایی جهت ارتباط اتاق نشیمن

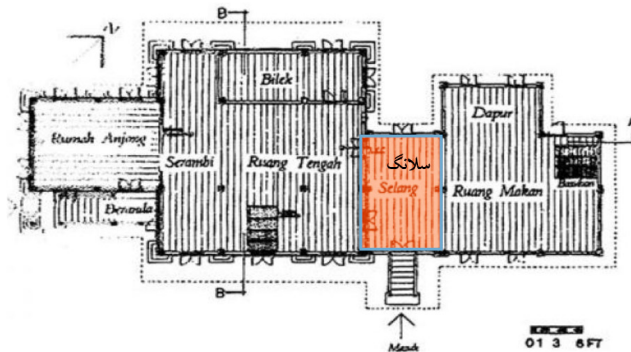


جدول ۶. سلسله مراتب دسترسی در خانه‌های بوشهر.

خانه گلشن	خانه بهزاد	خانه مهربان	خانه طیب	پلان خانه
				
۱. عقب نشستگی؛ ۲. در؛ ۳. هشتی؛ ۴. تغییر جهت؛ ۵. در؛ ۶. دالان؛ ۷. در؛ ۸. حیاط	۱. عقب نشستگی؛ ۲. در؛ ۳. هشتی اول؛ ۴. در؛ ۵. هشتی دوم؛ ۶. در؛ ۷. رواق؛ ۸. حیاط	۱. دالان؛ ۲. در؛ ۳. هشتی؛ ۴. تغییر جهت؛ ۵. در؛ ۶. دالان؛ ۷. رواق؛ ۸. حیاط	۱. پله؛ ۲. در؛ ۳. هشتی اول؛ ۴. پله؛ ۵. هشتی دوم؛ ۶. تغییر جهت؛ ۷. رواق؛ ۸. حیاط	سلسله مراتب ورود به فضای خانه



تصویر ۳. خانه حاجی کونوک در ایالت جوهر (Ismail, 2005).



تصویر ۴. خانه پراک در کوالا کانگستر، سرتیبی پور، ۱۳۸۶.

۸.۱. حریم در خانه‌های کوتای

خواهیدن، دعا، خوردن، گپ‌وگفت خانوادگی و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ بنابراین حریم خصوصی خانوادگی در داخل حتی زمانی که مهمانان در سرامبی گانتونگ (پذیرایی) حضور دارند، حفظ می‌شود. ورودی خانه در جهت حمایت از حریم خصوصی اعضای خانواده طراحی شده است. طراحی خانه‌های کوتای

طراحی خانه‌ها از منظر مذهبی و فرهنگی به گونه‌ای است که حرمت زنان در فضای اصلی خانه (ایبو روماه) حفظ می‌شود. تفکیک فضایی به این معنی است که ایبو روماه (نشیمن) تنها توسط اعضای خانواده جهت فعالیت‌های روزمره خود مانند

این عمل جهت احترام به صاحب‌خانه و خانواده‌اش است؛ همان‌گونه که در قرآن (سوره نور آیات ۲۷ و ۲۸)، (جدول ۱) اشاره شد. رفتارهای مناسب مانند سلام و اعلام حضور بدون روبه‌رو شدن مستقیم با در به اصطلاح «ایستی زن» نامیده می‌شود. سلام کردن و اذن ورود خواستن در خانه‌های کوتای، جهت انتظار، فاصله زمانی را ایجاد می‌کند که زنان خود را با لباس مناسب آماده نمایند (Bin Musa, Bin Misnat, Talib 2014). در «تصویر ۷»، دیاگرام‌های ب و د نشان می‌دهد که سطح کف دوخانه، حدود ۲۲۰ سانتی‌متر و ۱۶۵ سانتی‌متر بالاتر از ارتفاع چشم انسان است که باعث می‌شود داخل خانه دیده نشود. حتی اگر به داخل دید وجود داشته باشد، محدودیت روشنایی داخل برای تنظیم و عادت کردن چشم به زمان نیاز دارد. در واقع این ترفندی است که مالایی‌ها برای حریم بصری از طریق زمان ایجاد کرده‌اند.

اندازه و تعداد محدود پنجره‌ها و بازشوها، یک امکان

بر اساس «پلان باز» برنامه‌ریزی و ساخته شده است. حفظ حریم در این نوع طراحی بسیار چالش‌انگیز است؛ بنابراین سازمان‌دهی فضاهای خانه کوتای بر اساس حفظ حریم خصوصی است (Bin Musa, Bin Misnat, Talib 2014). فضای خانه کوتای از طریق سلسله‌مراتب فضایی، به بخش‌های عمومی (راه‌پله و در ورودی)، نیمه عمومی (سرامبی یا پذیرایی) و قسمت خصوصی (ایبوروماه یا نشیمن) تقسیم می‌شود.

۲.۸. حریم در ورودی خانه

با بررسی‌ها مشخص شده است که سه مرحله در طراحی ورودی این خانه‌ها در نظر گرفته شده است:

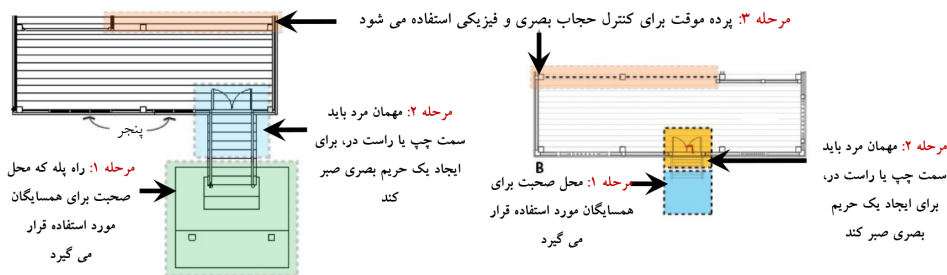
الف. مرحله اول: راه‌پله ورودی (تنگا روماه) برای مکالمات بین اعضای خانواده و مهمانان (غیرمسلمان و مهاجر) مورد استفاده قرار می‌گیرد (تصویر ۶).

قبل از ورود به خانه مهمان باید به صاحب‌خانه سلام دهد.



تصویر ۵. ب: خانه TSB (Bin Musa, et al. 2014)

تصویر ۵. الف: خانه KSH (Bin Musa, et al. 2014).

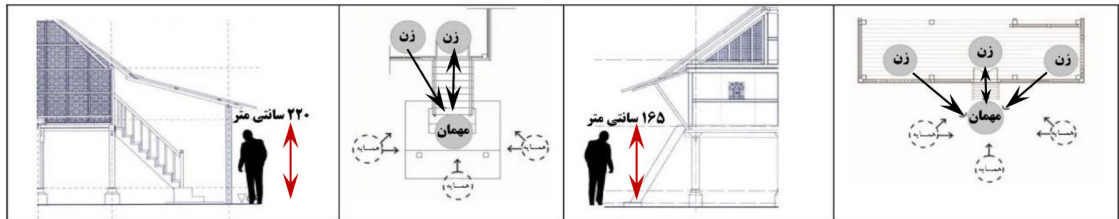


تصویر ۶. راست: سلسله‌مراتب فضایی در خانه KSH؛ چپ: سلسله‌مراتب فضایی در خانه TSB.

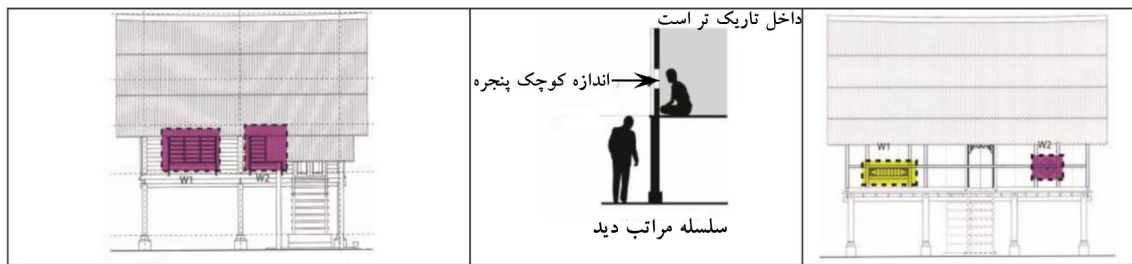


بازدیدکنندگان پیش از اجازه ورود به داخل خانه، طراحی شده است. موقعیت مهمان در سمت چپ‌راه پله، نیز از اصول طراحی برای عرض پله و برنامه‌ریزی طراحی نقشه برای داخل را فراهم می‌کند. این موقعیت و فضا فقط برای خویشتاوندان، و دوست نزدیک به اعضای خانواده است (Talib, 2005). ارتفاع در، نیز کمتر از قد انسان است؛ بنابراین جهت ورود توجه و نگاه فرد به کف افتاده و به حریم خانه احترام می‌گذارد (تصویر ۹) (Bin Musa, Bin Misnat, Talib 2014).

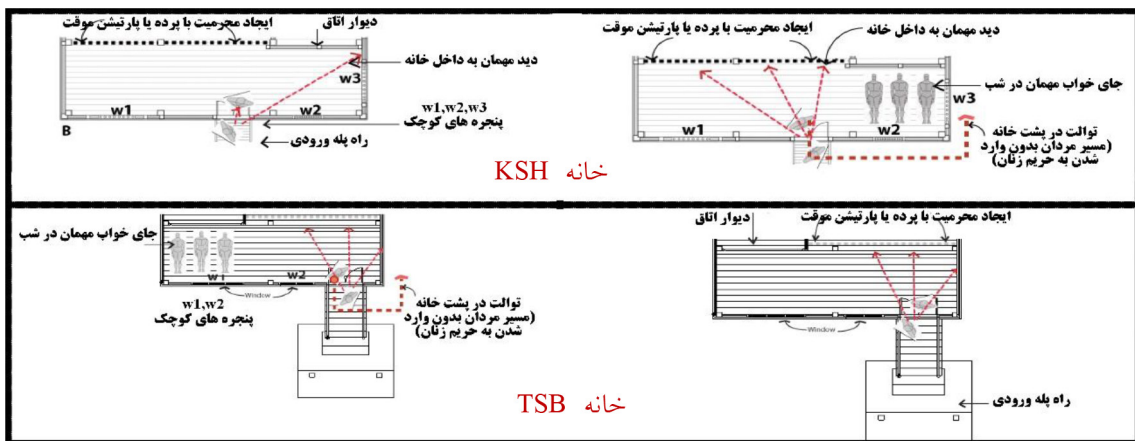
مناسب برای زنان است که برای مهمان غیرمنتظره آمادگی پیدا کنند. پنجره دارای بازشوی افقی است که در ارتفاع بالا در طراحی داخلی تنظیم شده است. از کاربردهای دیگر آن، دید به بیرون و همچنین تأمین نور و تهویه است (تصویر ۸).
ب. مرحله دوم: انتقال و گذار بین فضای خارج و داخل (فضای نیمه عمومی) که مهمان در آنجا می‌نشیند قبل از اینکه مجاز برای ورود به خانه شود. طبق اصول طراحی خانه‌های کوتای، راهروی ورودی اصلی به عنوان یک فضای نشیمن و انتظار برای



تصویر ۷. مقایسه سلسله‌مراتب حریم بصری؛ از راست به چپ: الف. دیاگرام نقشه خانه TSB؛ ب. نمای خانه TSB؛ ج. دیاگرام نقشه خانه KSH؛ د. نمای خانه KSH.



تصویر ۸. نمایش سلسله‌مراتب حریم بصری؛ از راست به چپ: الف. خانه TSB؛ ب. دیاگرام کلی؛ ج. خانه KSH.



تصویر ۹. جانمایی سلسله‌مراتب فضایی.

دالان و یا پله با تغییر جهتی که ایجاد می‌کند باعث خصوصی‌تر شدن فضای داخل می‌شود. وجود ایوان یا رواق پیرامون حیاط علاوه بر اینکه سلسله‌مراتب ورود از فضای بسته، نیمه‌باز و باز را ایجاد می‌کند، پرده دیگری جهت حفظ حریم خصوصی است. در نهایت مکان‌یابی فضاهای خانوادگی در قسمتی دورتر از ورودی و جانمایی فضای مهمان در نزدیکی ورودی می‌تواند بیان دیگری از موضوع ایجاد حریم باشد. (جدول ۷)

جدول ۷. عناصر به وجود آوردن محرمیت در خانه‌های بوشهر ایران.

عناصر کلیدی	کارکرد	کیفیت فضایی
نمای خارجی	عبور	حریم دیداری - حریم شنیداری - درون‌گرایی
پیش‌ورودی	مکث	منتظر ماندن - گپ و گفت دوستانه
ورودی	مکث	منتظر ماندن - گپ و گفت دوستانه
درب ورود	مکث - عبور	منتظر ماندن - گپ و گفت دوستانه - امنیت - دو کوبه زنانه و مردانه
هشتی (پس از ورود)	مکث	منتظر ماندن - مشایعت - تقسیم فضایی
دالان، پله، چرخش مسیر	عبور	حریم دیداری
حیاط اندرونی	مکث - عبور	سلسله‌مراتب فضایی - درون‌گرایی - فضای اعضای خانواده
حیاط بیرونی	مکث - عبور	سلسله‌مراتب فضایی - درون‌گرایی - فضای مهمان
اتاق سه‌دری - پنج‌دری	مکث	فضای خانوادگی و خصوصی - فضای مهمان و عمومی

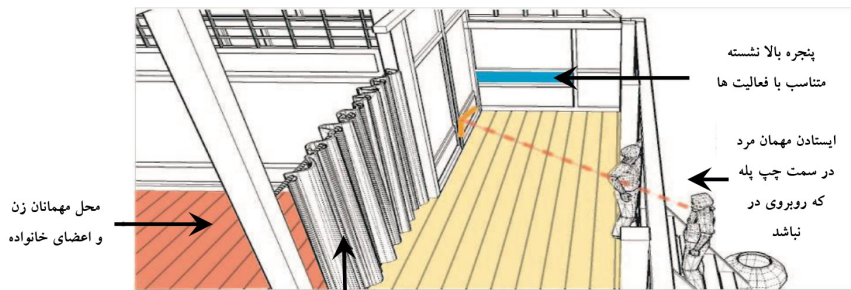
ج. **مرحله سوم:** انتقال بین منطقه نیمه عمومی و منطقه خصوصی که فضاها با دیوارک و یا پرده موقت جدا می‌شوند. قسمت مربوط به مردان محدود به سرامبی گانتونگ (پذیرایی) است که مساحتی در حدود ۴۰ تا ۷۰ مترمربع می‌تواند داشته باشد. این فضا به عنوان فضای زندگی، برگزاری جشن‌های مذهبی، تدریس قرآن و قسمتی برای خواب مورد استفاده قرار می‌گیرد. محدوده زنان بیشتر در قسمت نشیمن (ایبو روماه) و آشپزخانه (داپور روماه) است، در عین حال در بعضی از مواقع مردان بزرگ خانواده یا خویشان در این قسمت نیز استراحت می‌کنند که در این صورت همسران و دختران جوان در اتاق‌ها (بلیک) اقامت می‌کنند (Talib, 2005).

جهت ایجاد حریم می‌توان از دیوارک‌های فیزیکی که حوزه فضایی زن و مرد را از هم جدا می‌کند استفاده کرد. همچنین زنان می‌توانند پوشش مناسب داشته باشند. از آویزها و پرده‌ای موقت نیز می‌توانند جهت ایجاد یک اتاق موقت نیز استفاده نمایند (تصویر ۱۰) (Talib, 2005).

۹. بحث و تحلیل

همان‌طور که پیش‌تر عنوان شد برای اینکه فضای خانه مکانی جهت آرامش یافتن انسان باشد نیاز است شرایطی را داشته باشد که دین اسلام نیز به آن توجه دارد و آن موضوع محرمیت است. ایجاد حریم دیداری، شنیداری یکی از عوامل مهم در ایجاد مرزبندی‌هاست.

الف. **خانه‌های بوشهر ایران:** ایجاد حیاط مرکزی و باز شدن بیشتر بازشوها به آن مؤید این موضوع است. جهت ورود به خانه‌ها عموماً درها عقب رفته بوده و پس‌از آن وجود یک هشتی مرحله دیگری از سلسله‌مراتب دسترسی است. در مرحله بعد وجود



پرده متحرک جهت کنترل محرمیت بین مردان و زنان

تصویر ۱۰. سلسله‌مراتب فضایی.



جدول ۸. عناصر به وجود آوردن محرمیت در خانه‌های کوتای مالزی.

عناصر کالبدی	کارکرد	کیفیت فضایی
پیش فضای قبل از پلکان	مکت - عبور	حریم دیداری - حریم شنیداری - گپ و گفت افراد غریبه
پلکان	مکت - عبور	منتظر ماندن - گپ و گفت دوستانه
در	عبور	منتظر ماندن - گپ و گفت دوستانه - امنیت
ایوان مسقف (انجونگ)	مکت - عبور	منتظر ماندن - جای خواب مهمان
پرده	مکت	منتظر ماندن - مشایعت - حریم دیداری
ارتفاع پنجره	مکت	حریم دیداری
ورودی اصلی به ایوان مسقف	مکت - عبور	جهت ورودی مردان
ورودی فرعی به آشپزخانه	مکت - عبور	جهت ورودی زنان

ب. خانه‌های کوتای مالزی: ورودی سه بخش جهت مواجه شدن با افراد خارجی خانه دارد که به ترتیب با آشناتر بودن فرد خارجی (اقوام و خویشان) می‌تواند در قسمت نزدیک‌تری به فضای داخلی خانه صورت پذیرد. جانمایی پله در قسمتی صورت می‌پذیرد که با قرارگیری فرد خارجی، فضای داخلی خانه دیده نشود. در ضمن با ایجاد یک پرده موقت نیز به سلسله مراتب حریم خانه افزوده می‌شود. قرارگیری سطح پایین پنجره در بالای خط دید نیز راهکار دیگری جهت ایجاد حریم بصری است. در نهایت کوچک‌تر بودن پنجره بیرونی در قسمت بیرونی باعث بهار خواب‌تر شدن فضای داخلی شده و در نتیجه دید به داخل را محدودتر می‌کند. (جدول ۸)

در «جدول ۹» نیز به صورت تصویری به مقایسه عناصر محرمیت‌ساز نمونه‌های موردی می‌پردازیم.

جدول ۹. مقایسه تصویری عناصر محرمیت‌ساز.

مالزی (پراک)		ایران (بوشهر)		موضوع
فضا	پلان	فضا	پلان	
ورودی اصلی (مرد) ورودی فرعی (زن)		ورودی اصلی ورودی فرعی		ورودی خانه
تنگاروماه		عقب‌رفتگی در ورودی		پیش فضای قبل از ورودی
انجونگ		هشتی		فضای مکت پس از ورودی

ادامه جدول ۹. مقایسه تصویری عناصر محرمیت‌ساز.

سرامبی		پنج‌دردی		پذیرایی مهمان
ورودی اصلی (جلو) تنگاروماه انجونگ سرامبی		حیاط بیرونی اتاق پذیرایی اتاق کار		فضای مردانه
ورودی پشتی داپورروماه (آشپزخانه) ایبو روماه (نشیمن) بلیک (اتاق)		حیاط اندرونی آشپزخانه اتاق سهدری		فضای زنانه

۱۰. نتیجه‌گیری

در فضای ابتدایی پس از ورودی (انجونگ) ایجاد شده است. در نهایت آیه ۳۱ سوره نور و حدیث نبوی استراق سمع را مضموم شمرده که در خانه‌های بوشهر با ایجاد جداره‌های قطور، وجود هشتی و دالان، محدود شدن پنجره‌ها در نمای بیرونی، دیوارهای بلند در کنار همسایه، عقب رفتگی پنجره‌های اتاق سهدری (خصوصی) به نسبت اتاق‌های پنج‌دردی (عمومی) و در نهایت وجود سلسله‌مراتب حرکتی، فضای داخل از خارج و فضای عمومی از خصوصی خانه مجزا شده است. در خانه‌های کوتای نیز، با ایجاد سلسله‌مراتب سه‌مرحله‌ای در ورودی خانه، حریم شنیداری محقق شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که علی‌رغم اشتراکات دینی و اقلیمی در این دو منطقه، راهکارهای طراحی برای تأمین حریم‌های بصری و شنیداری در فضاهای مسکونی، متأثر از مؤلفه‌های فرهنگی، متفاوت بوده است. در معماری سنتی بوشهر، سلسله‌مراتب فضایی (همچون هشتی، دالان و اختلاف سطوح) و تفکیک دقیق عرصه‌های عمومی و خصوصی، بازتابی از ضرورت حفظ محرمیت است. از سوی دیگر، خانه‌های مالزی اگرچه از شفافیت بیشتری در ارتباط بین

این پژوهش با تمرکز بر مفهوم محرمیت و حریم شخصی از منظر اسلامی، به بررسی تطبیقی خانه‌های سنتی در دو بافت فرهنگی متفاوت، یعنی بوشهر (ایران) و کوتای (مالزی) پرداخته است. همان‌گونه که پیش‌تر عنوان شد آیات مبارکه ۲۷ و ۲۸ سوره نور (جدول ۱) اشاره به نحوه و اجازه ورود به خانه اشاره داشته که در خانه‌های بوشهر این موضوع با طراحی پیش ورودی، هشتی، کوبه‌های متفاوت برای زن و مرد تجلی‌یافته و در خانه‌های کوتای مالزی با ایجاد پیش فضای ورودی، پلکان و نحوه قرار گرفتن روی پلکان و جانمایی در ورودی محقق شده است. آیات ۵۸ الی ۶۰ سوره نور (جدول ۱)، حدیث پیامبر (ص) و کلام امیرالمؤمنین (ع) در جدول ۲ نیز به موضوع ایجاد حریم خصوصی فضاهای خواب و رعایت حریم برای اهل خانه پرداخته که در خانه‌های بوشهر با ایجاد حیاط اندرونی و بیرونی و تفکیک فضاهای خصوصی از فضاهای مهمان شکل گرفته و در خانه‌های کوتای با ایجاد پرده، ورودی مجزا برای اعضای خانواده و قرارگیری مهمان



ضرورت‌های مادی، بلکه در جهت تأمین خواسته‌های فطری و روحی ساکنان شکل گرفته است. این پژوهش نشان می‌دهد که معماری سنتی در هر دو منطقه، با درک عمیق از مفهوم حریمیت، توانسته است راهکارهایی همساز با بستر فرهنگی خود ارائه دهد و به عنوان میراثی ارزشمند، تبلور تعامل میان دین، فرهنگ و محیط کالبدی است. «جدول ۱۰» را می‌توان خلاصهٔ شاخصه‌های اصل حریمیت در بناهای مذکور دانست.

درون و بیرون برخوردارند، اما با تعریف قلمروهای عملکردی انعطاف‌پذیر و مرزبندی‌های مشخص، به نیازهای حریم خصوصی پاسخ می‌دهند. براین اساس، می‌توان استنباط کرد که انگیزه‌های طراحی در معماری سنتی این دو منطقه، فراتر از پاسخگویی به نیازهای عملکردی و اقلیمی است و به عنوان بستری برای تجلی مفاهیم معنوی و باورهای دینی عمل می‌کند. درواقع، سازمان‌دهی فضایی این بناها، نه تنها بر مبنای

جدول ۱۰. مقایسه سلسله‌مراتب حریمیت در خانه‌های دو منطقه.

موضوع	ایران (بوشهر)	مالزی (کوتای)
فضاهای ورودی خانه	<ol style="list-style-type: none"> ۱. قرارگیری دیوارهای مرتفع در اطراف بنا. ۲. وجود پنجره محدود در نمای بیرونی. ۳. عقب‌نشینی در ورودی نسبت به کوچه. ۴. استفاده از مصالح عایق صدا و ضخامت زیاد در جداره‌های اطراف بنا. ۵. وجود دیوارهای بسیار ضخیم در اطراف هشتی و محل ورودی. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد یک فضا خارج از خانه به عنوان یک منطقه انتقال برای مهمان (سلام و اجازه ورود توسط صاحب‌خانه). ۲. محدودیت دید پنجره‌ها و بازوها در ورودی و نما. ۳. ممانعت از دید مستقیم مهمان در موقعیت ایستاده جلوی در خانه. ۴. کوتاه بودن در خانه جهت ایجاد احترام و دید به پایین.
فضای داخل خانه	<ol style="list-style-type: none"> ۱. قرارگیری در ورودی اتاق‌ها در فضای تقسیمی عمود بر محور اصلی حیاط. ۲. استفاده از پنجره‌های بزرگتر و بیشتر در شاه‌نشین و پنجره‌های کوچک‌تر در سهدری و پنج‌دری‌ها. ۳. توفرتگی پنجره‌های سهدری و پنج‌دری نسبت به نما. ۴. تعریف پیش فضاها و ورودی و ایوان در جلوی اتاق‌ها. ۵. ترکیب کردن اتاق سهدری و پستو و تفکیک آنها توسط درهای بین اتاق‌ها. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. مناطق زندگی چندمنظوره و ورودی جدا برای زن و مرد. ۲. جدا کردن محل مردان از زنان در کار و استراحت. ۳. محل سرویس در پشت خانه و دسترسی از بیرون برای مردان. ۴. استفاده از دیوارک و تقسیمات موقت جهت فعالیت‌های روزانه.

پانویس‌ها:

1. Grabar, Oleg (1929)
2. Altman, Irwin (1930)

۳. دهخدا (۱۲۵۷-۱۳۳۴)

۴. معین (۱۲۹۷-۱۳۵۰)

5. Longman Dictionary
6. Tajuddin Mohamad Rasdi

۷. آیه ۳۱ سوره نور: «و به زنان باایمان بگو دیدگان خود را [از هر نامحرمی] فروبندند و پاک‌دامنی ورزند و زیورهای خود را آشکار نگردانند مگر آنچه طبعاً از آن پیداست و باید روسری خود را بر سینه خویش [فرو] اندازند و زیورهایشان را جز برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدران شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران شوهرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان یا پسران خواهرانشان یا زنان [هم‌کیش] خود یا کنیزانشان یا خدمتکاران مرد که [از زن] بی‌نیازند ...».

۸. آیات ۵۸-۶۰ سوره نور: ای کسانی که ایمان آورده‌اید قطعاً باید غلام و کنیزهای شما را از شما که به [سن] بلوغ نرسیده‌اند سه بار در شبانه‌روز از شما کسب اجازه کنند پیش از نماز بامداد و نیمروز که جامه‌های خود را بیرون می‌آورید و پس از نماز شامگاهان [این] سه هنگام برهنگی شماست نه بر شما و نه بر آنان گناهی نیست که غیراز این [سه] هنگام گرد یکدیگر بچرخید [و باهم معاشرت نمایید] خداوند آیات [خود] را این‌گونه برای شما بیان می‌کند و خدا دانای سنجیده کار است (۵۸) و چون کودکان شما به [سن] بلوغ رسیدند باید از شما کسب اجازه کنند همان‌گونه که آنان که پیش از ایشان بودند کسب اجازه کردند خدا آیات خود را این‌گونه برای شما بیان می‌دارد و خدا دانای

سنجیده کار است (۵۹) و بر زنان ازکارافتاده‌ای که [دیگر] امید زناشویی ندارند گناهی نیست که پوشش خود را کنار نهند [به شرطی که] زینتی را آشکار نکنند و عفت ورزیدند برای آنها بهتر است و خدا شنوای داناست (۶۰).

۹. آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور: ای کسانی که ایمان آورده‌اید به خانه‌هایی که خانه‌های شما نیست داخل مشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام گوید این برای شما بهتر است باشد که پند بگیرید (۲۷) و اگر کسی را در آن نیافتید پس داخل آن مشوید تا به شما اجازه داده شود و اگر به شما گفته شد برگردید، برگردید که آن برای شما سزاوارتر است و خدا به آنچه انجام می‌دهید داناست (۲۸).

۱۰. آیات ۲۳ و ۲۴ سوره اسرا: و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را مپرسید و به پدر و مادر [خود] احسان کنید اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آنها (حتی) اول مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگوی (۲۳) و از سر مهربانی بال فروتنی بر آنان بگستر و بگو پروردگارا آن دو را رحمت کن چنانکه مرا در خردی پروردند (۲۴).

۱۱. آیه ۱۲ سوره حجرات: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید که پاره‌ای از گمان‌ها گناه است و جاسوسی مکنید و بعضی از شما غیبت بعضی نکند آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مردارش را بخورد از آن کراهت دارید ...».

۱۲. رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: در خواب پسر بچه با پسر بچه و پسر بچه با دختر بچه و دختر بچه با دختر بچه در سن ۱۰ سالگی باید از هم جدا شود (هما، ۱۳۹۱: ۲۸) و همچنین می‌فرمایند زمانی که فرزندان شما هفت‌ساله شدن بستر خوابشان را از یکدیگر جدا کنید (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۱۴). امام باقر (ع) می‌فرماید باید بستر خواب پسر بچه

- | | | |
|---------------------|----------------------|---|
| 16. Malay | 17. Anjung | ۱۰. ساله را از زن‌ها جدا کنید (نوری طبرسی، ۱۳۷۲ق: ۲۲۳) در حدیث دیگری از موسی بن جعفر آمده است که بستر خواب کودکان در ۶ سالگی از هم جدا می‌شود (نوری طبرسی، ۱۳۷۲ق: ۲۲۳). |
| 18. Serambi Gantung | 19. Rumah Ibu | ۱۳. در پرده حجاب نگاهشان دارد تا نامحرمان را بنگرند؛ زیرا که سخت‌گیری در پوشش، عامل سلامت و استواری آنان است (نهج البلاغه، ترجمه دشتی نامه ۳۱). |
| 20. Rumah Tengah | 21. Rumah Dapur | ۱۴. Malaysia؛ کشور مالزی در جنوب شرقی قاره آسیا، در کنار دریای چین جنوبی قرار دارد. کشور مالزی با آب‌وهوای گرم و مرطوب است که از خط استوا سه درجه فاصله دارد. دارای بارندگی زیاد، هوای همیشه گرم و دمای آن بین ۳۰-۳۵ درجه سانتی‌گراد است. |
| 22. Bilik | 23. Jamban | |
| 24. Bangsal | 25-Selang | |
| 26. Kutai | 27. Tok Seder Bongsu | |
| 28. Kulub Samah | 29. Perak | |
| 30. isti'dzan | | |

فهرست منابع

- الماسی‌فر، نینا؛ پورمند، حسنعلی؛ انصاری، مجتبی (۱۳۹۱)، بومی‌سازی استانداردهای حریمیت در فضاهای مسکونی با تأکید بر تعالیم اسلامی و فرهنگ ایرانی، نخستین همایش بومی‌سازی مقررات ملی ساختمان، گرگان، اردیبهشت، سازمان نظام مهندسی گلستان: ۳۸-۵۷.
- باقری، اشرف السادات (۱۳۹۳)، تحلیل و بررسی درون‌گرایی در شهرهای اسلامی، تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۹، شماره ۲: ۱۴۵-۱۵۸.
- بهشتی، سید محمد (۱۳۹۵)، خانه (از آغاز پهلوی اول تا دههٔ چهارم شمسی)، مطالعات معماری ایران، شماره ۱۱: ۲۴۲-۲۴۹.
- دایرةالمعارف فارسی (۱۳۷۷)، لغتنامه دهخدا، دهخدا علی‌اکبر، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- دایرةالمعارف فارسی (۱۳۸۷)، معین، معین محمد، انتشارات فرهنگ نما: تهران.
- سرتیپی پور، محسن (۱۳۸۶)، مسکن: مسکن روستایی در مالزی و اندونزی و برونی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۱۸: ۲-۱۱.
- غلام‌زاده جفیره، فراز (۱۳۹۲)، معماری پوشهر در دوره زند و قاجار، تهران: آباد بوم.
- فرخ یار، حسین (۱۳۹۰)، صد خانه صد پلان (ویژگی‌های معماری خانه‌های قدیمی در بافت‌های تاریخی)، کاشان: دانشگاه آزاد اسلامی.
- گرابار، الگ (۱۳۷۹)، شکل‌گیری هنر اسلامی، ترجمه مهرداد وحدتی دانشمند، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مصباح، فرشید (۱۳۹۵)، حریمیت در خانه‌های سنتی شوشتر در اواخر دوره قاجار نمونه موردی خانه‌های امین زاده و مستوفی، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری، مدیریت شهری و محیط زیست در هزاره سوم، رشت.
- معماریان، غلام‌حسین (۱۳۷۳)، آشنایی با معماری مسکونی ایران، گونه‌شناسی درون‌گرا، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- مؤمنی، کوروش؛ و ناصری، ندا (۱۳۹۴)، بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد حریمیت در خانه زینت الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره ۹: ۱۸-۳۴.
- ناصری، ندا؛ مومنی، کوروش؛ کای زاده، محمد امیر؛ و وثیق، بهزاد (۱۳۹۵)، بازشناسی تأثیر شغل و سطح اجتماعی مالکان مسلمان خانه‌های قجری پوشهر در شکل‌گیری سلسله‌مراتب حریمیت فضای ورودی، دو فصلنامه فیروزه اسلام، شماره ۳: ۷۷-۹۲.
- نیری فلاح، سیامک؛ خلیلی، اکرم؛ و تاج‌الدین بن محمد رسدی، محمد (۱۳۹۲)، لایه‌های حریمیت در خانه‌های سنتی ایران، نماد الگوی دینی در زندگی خانواده، کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم: مؤسسه فرهنگی سفیران مبین، ۱۰۴۰-۱۰۵۰.
- هدایت، اعظم؛ و طبائیان، سیده مرضیه (۱۳۹۴)، بررسی عناصر شکل دهنده و دلایل وجودی آنها در خانه‌های بافت تاریخی پوشهر، معماری اقلیم گرم و خشک، دوره ۳، شماره ۳: ۳۵-۵۲.
- وثیق، بهزاد؛ و پشتونی زاده، آزاده (۱۳۸۸)، مفاهیم سکونت در آیات و روایت اسلامی، مسکن و محیط روستا، شماره ۲۹: ۶۵-۵۰.

Abidin, Wan Burhanuddin B. Wan (1981), The Malay House: rationale and change, PhD Thesis. Massachusetts Institute of Technology, Department of Architecture.

Altman, Irwin; & Chemers, Martin M. (1984), Culture and Environment, No 2: 337.

Bin Musa, Muhammad Suhaimi; bin Misnat, Nordin; & Talib, Anuar bin (2014), Islamic design guidelines: an analysis of the aspect of hijab in the main entrance design of Kutai Malay house. : 2nd International Conference On Innovation And Technology For Sustainable Built Environment.

Dobby, Ernest Henry George (1942), Settlement patterns in Malaya. Geographical Review, No 32.2, PP 211-232.

Fahey, Tony (1995), Privacy and Family: Conceptual and Empirical Reflections. Sociology. Journal of the British Sociol-



ogy Association, 24 (4): 687–702.

Hashim, Ahmad Hariza; Harlina, Mohamad Ali; Asnarulkhadi, Abu Samah (2009), Urban Malays' user-behaviour and perspective on privacy and spatial organization of housing. *International Journal of Architectural Research*, No 3.1: 197-208.

Hassan, Ahmad Sanusi; & Ramli, and Mahyuddin (2010), Natural Ventilation of Indoor Air Temperature: A Case Study of the Traditional Malay House in Penang, *American J. of Engineering and Applied Sciences* 3 (3): 521-528.

Ismail, Hashimah Wan (2005), *Houses in Malaysia. Fusion of the east and the west*, Malaysia: Penerbit UTM.

Newell, Patricia Brierley (1995), Perspectives on Privacy. *Journal of Environmental Psychology*, No 15: 87–104.

Rapoport, Amos (1969), *House Form and Culture*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J.

Rasdi, Mohamad Tajuddin Haji Mohamad (2005), *The architectural heritage of the Malay world: The traditional houses*, Penerbit UTM.

Richards, Jack C.; & Schmidt, Richard W. (2013), *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Routledge.

Talib, Anuar (2005), *The Perak Kutai Asli Malay House*. Universiti Teknologi MARA. Shah Alam: Unpublished Thesis.

Yuan, Lim J. (1991), *The Malay House: rediscovering Malaysia's indigenous shelter system*, Malaysia: Institute Masyarakat.

Yuan, Lim J. (2001). *Transforming traditions: Architecture in Asean countries*, Singapore: Asean committee on culture and information.